

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการศึกษาการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของหมู่บ้านจ๊กสานกรณีศึกษา กลุ่มจ๊กสาน อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี และเพื่อเปรียบเทียบผลการทดลองการฝึกอบรมด้วยโปรแกรมการกระทำสาเหตุระหว่างกลุ่มทดลองตามความเชื่อตามหลักจริยธรรมเชิงพุทธ ลักษณะทางชีวสังคม จิตลักษณะเดิมและลักษณะของสถานการณ์เดิม

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 การสร้างชุดกิจกรรมการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของหมู่บ้านจ๊กสานกรณีศึกษา กลุ่มจ๊กสาน อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี

1) ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกทั้งภาษาไทยและภาษาบาลี และศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา คัมภีร์ฎีกา อนุฎีกา เอกสาร วารสาร สิ่งพิมพ์และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธศาสนาและการสร้างชุดกิจกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างโปรแกรมการกระทำสาเหตุ และพัฒนาแบบสอบถามชุดกิจกรรมการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธ

2) ขั้นตอนการสร้างชุดกิจกรรมการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของหมู่บ้านจ๊กสาน คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างและพัฒนาชุดกิจกรรมการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธที่ปรากฏอยู่ภาคผนวกแล้วนั้น โดยกำหนดรูปแบบและองค์ประกอบของชุดกิจกรรม พร้อมทั้งสร้างชุดกิจกรรมตามที่ได้ออกแบบไว้ นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ ด้านศาสนา 3 ท่าน ด้านจิตวิทยา 3 ท่าน ด้านหลักสูตรและการสอน 2 ท่าน ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ นำชุดกิจกรรมและแผนจัดกิจกรรมที่ปรับปรุงแล้วเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบอีกครั้ง นำเสนอกรรมการที่ปรึกษาเพื่อปรับปรุงแก้ไขตามความเหมาะสมก่อนนำชุดกิจกรรมไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง

3) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามในการวิจัย คณะผู้วิจัยจะดำเนินการสร้างเครื่องมือ/ข้อคำถาม ให้สอดคล้องกับชุดกิจกรรมทั้ง 9 ชุด ครอบคลุมหลักไตรสิกขาและความเชื่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในเมื่อได้ข้อคำถามในแบบสอบถามแล้ว นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ 8 คนตรวจสอบความสอดคล้องกับเนื้อหา ปรับปรุงข้อความตามข้อเสนอแนะ นำแบบสอบถามไปหาค่าความเชื่อมั่น และคัดเลือกข้อที่มีค่าความเชื่อมั่นสูงนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

4) ขั้นตอนการทดลองใช้ชุดกิจกรรม

ก. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มจักสาน ในอำเภอนนทบุรีที่มีความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมตามแนวทางโปรแกรมการกระทำสาเหตุ ที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ คือนับถือพระพุทธศาสนา อายุระหว่าง 25-70 ปี ไม่จำกัดเพศ และระดับการศึกษา มีความสนใจ และมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง มีความสามารถในการเข้าใจภาษาและสามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยได้ และสมัครใจเข้าร่วมการวิจัย จำนวน 40 คน

ข. ขั้นตอนการดำเนินการทดลองใช้ชุดกิจกรรม

1. ขั้นตอนเตรียมการ ผู้วิจัยได้ทำหนังสือจากคณะพุทธศาสตร์ ภาควิชาพุทธศาสนา และขออนุญาตหนังสือจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบอนุญาตในการทำการวิจัยครั้งนี้ ติดต่อประสานงานอาคารสถานที่ อาหารเครื่องดื่ม อุปกรณ์ที่จำเป็นที่ต้องใช้ในการดำเนินกิจกรรม

2. ขั้นตอนการระดมเวลาก่อนทดลอง ผู้วิจัยได้ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมตามแนวทางโปรแกรมการกระทำสาเหตุทราบ รับสมัครและคัดเลือก 40 คน พร้อมชี้แจงตารางกิจกรรมเบื้องต้น ในการเข้าร่วมกิจกรรม ระยะทดลองระหว่างตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2551 เดือนเมษายน 2552 รวมเวลา 6 เดือน กลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรม ตามตารางกิจกรรม โดยเข้ากลุ่ม 9 ครั้ง ครั้งละ 1.30 ชั่วโมง/นาที่ รวมจำนวน 15 ชั่วโมง ระยะหลังการทดลอง เมื่อสิ้นสุดการดำเนินกิจกรรม ให้กลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรมได้ทำการวัดผลและประเมินผล

ค. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลของการดำเนินกิจกรรม จากและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลพร้อมนำเสนอ

5.1.2 การวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง และผลคะแนนการเข้าร่วมกิจกรรมที่ได้รับการฝึกโปรแกรมการกระทำสาเหตุ

1) กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมรูปแบบการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธหมู่บ้านจักสาน กลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คนประกอบด้วยเป็นชาย คิดเป็นร้อยละ 12.50 เป็นหญิง คิดเป็นร้อยละ 87.50 ด้านอายุ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 60-69 ปี จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 35.00 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงอายุ 50-59 ปี จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 27.50 อันดับที่ 3 คือกลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงอายุ 40-49 ปี จำนวน 7 คน

คิดเป็นร้อยละ 17.50 อันดับที่ 4 คือ กลุ่มตัวอย่างที่มีช่วง อายุ 30-39 ปี จำนวน 5 คน คิดเป็น ร้อยละ 12.50 สถานภาพการสมรส พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษานี้ส่วนใหญ่ แต่งงานอยู่ด้วยกัน จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 52.50 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่เป็นโสด จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 27.50 อันดับที่ 3 คือกลุ่มตัวอย่างที่แต่งงานแยกกันอยู่ จำนวน 5 คนคิดเป็นร้อยละ 12.50 อันดับที่ 4 คือ กลุ่มตัวอย่างที่หย่า จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 5.00 ด้านการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษานี้ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับต่ำกว่า ประถมศึกษา 6 จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 57.50 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับ ประถมศึกษา 6 จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 25.00 กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับมัธยมศึกษา 3 จำนวน 2 คนคิดเป็นร้อยละ 5.00 กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับมัธยมศึกษา 6 จำนวน 2 คนคิดเป็น ร้อยละ 5.00 กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับปริญญาตรี จำนวน 2 คนคิดเป็นร้อยละ 5.00 และกลุ่ม ตัวอย่างที่มีระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ จำนวน 1 คนคิดเป็นร้อยละ 2.50 ด้านอาชีพหลัก พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษานี้ส่วนใหญ่มีอาชีพจักรสาน จำนวน 21 คน คิดเป็น ร้อยละ 52.50 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพค้าขาย จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 25.00 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพธุรกิจส่วนตัวจำนวน 4 คนคิดเป็นร้อยละ 10.00 รองลงมาคือกลุ่ม ตัวอย่างที่มีอาชีพรับจ้าง จำนวน 3 คนคิดเป็นร้อยละ 7.50 และกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพรับ ราชการ จำนวน 2 คนคิดเป็นร้อยละ 5.00 ด้านอาชีพรายได้เสริม พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ ทำการศึกษานี้ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างชั่วคราว จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 72.50 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพทำสวน จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 15.00 รองลงมาคือกลุ่ม ตัวอย่างที่มีอาชีพเลี้ยงสัตว์จำนวน 2 คนคิดเป็นร้อยละ 5.00 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพ เย็บปักทอผ้า จำนวน 2 คนคิดเป็นร้อยละ 5.00 และกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพปลูกผัก จำนวน 1 คนคิดเป็นร้อยละ 2.50 ด้านรายได้ต่อเดือน พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษานี้ส่วนใหญ่มีรายได้สูงกว่า 5,000 จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 25.00 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มี รายได้ระหว่าง 1,001-2,000 จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มี รายได้ระหว่าง 2,001-3,000 จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มี รายได้ระหว่าง 3,001-4,000 จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มี รายได้ระหว่าง 4,001-5,000 จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 12.50 และกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ ต่ำกว่า 1,000 จำนวน 1 คนคิดเป็นร้อยละ 2.50 ด้านรายได้ต่อปี พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ ทำการศึกษานี้ส่วนใหญ่มีรายได้มากกว่า 50,000 จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 32.50 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ระหว่าง 10,001-20,000 จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 27.50 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ระหว่าง 30,001-40,000 จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 22.50 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ระหว่าง 20,001-30,000 จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 10.00 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ระหว่าง 4,001-5,000 จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 5.00 และกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 จำนวน 1 คนคิดเป็นร้อยละ 2.50 ซึ่งสามารถ

วิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง จากการตอบแบบสอบถามการเข้าร่วมกิจกรรมรูปแบบการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของหมู่บ้านจ๊กสาน

สรุปผลการทดสอบสมมติฐานการวิเคราะห์คะแนนของกลุ่มตัวอย่างด้านจิตลักษณะเดิม

การวิเคราะห์คะแนนของกลุ่มตัวอย่าง จากการตอบแบบสอบถามด้านจิตลักษณะเดิม สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ด้านลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน พบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถามจิตลักษณะเดิม ด้านลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ที่ 2.95 ระดับคะแนน คือ ปานกลาง หลังการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ที่ 3.10 ระดับคะแนน คือ มาก

ด้านความเชื่ออำนาจในตน พบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถามจิตลักษณะเดิม ด้านความเชื่ออำนาจในตน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ที่ 3.2 ระดับคะแนน คือ มาก หลังการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ที่ 3.40 ระดับคะแนน คือ มาก

ด้านสุขภาพจิต พบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถามจิตลักษณะเดิม ด้านสุขภาพจิต ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ที่ 3.28 ระดับคะแนน คือ มาก หลังการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ที่ 3.45 ระดับคะแนน คือ มาก

ด้านความเชื่อทางพุทธศาสนา พบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถามจิตลักษณะเดิม ด้านความเชื่อและการปฏิบัติตนของคนไทย เป็น แบบวัดความเชื่อทางพุทธศาสนา ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ที่ 2.75 ระดับคะแนน คือ ปานกลาง หลังการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ที่ 3.20 ระดับคะแนน คือ มาก

5.1.3 สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

จากสมมติฐานที่ว่า สมาชิกกลุ่มจักสาน หลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมที่ได้รับการฝึกโปรแกรมการกระทำสาเหตุ ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมมีการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธมากขึ้นกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งสามารถวิเคราะห์คะแนนของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมการฝึกโปรแกรมการกระทำสาเหตุ จากการตอบแบบสอบถาม ได้ดังนี้

ด้านความเชื่อตามหลักธรรมอิทธิบาท พบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถามความเชื่อตามหลักธรรมอิทธิบาท 4 ด้านมีใจรัก ด้านความพากเพียรทำ ด้านเอาจิตฝึกฝน และด้านใช้ปัญญาสอบสวน ที่เข้าร่วมกิจกรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างก่อนเข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ย 2.82 หลังการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ย 3.32 แสดงว่าการเข้าร่วมกิจกรรมมีผลต่อความเชื่อตามหลักธรรมอิทธิบาท 4 ด้านมีใจรัก ด้านความพากเพียรทำ ด้านเอาจิตฝึกฝน และด้านใช้ปัญญาสอบสวน ของกลุ่มตัวอย่างเพิ่มขึ้นจากน้อยไปเป็นมาก

ด้านความเชื่อตามหลักธรรมพละ 5 พบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถามความเชื่อตามหลักธรรมพละ 5 ด้านความเชื่อในคุณความดี ด้านความเพียรพยายาม ด้านมีจิตใจจดจ่อตั้งมั่น ด้านการสำรวมจิตเป็นหนึ่งเดียว และด้านความรู้เห็นแจ้งตามสภาพที่เป็นจริง ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ที่ระดับค่าเฉลี่ย 2.72 คือ ปานกลาง หลังการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ที่ 3.50 ระดับคะแนน คือ มาก

ด้านความเชื่อตามหลักธรรมทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 พบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถามความเชื่อตามหลักธรรมทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ด้านความขยันหมั่นเพียร ด้านการรักษาทรัพย์ ด้านการเลือกคบคนดีเป็นมิตร และด้านการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ที่ค่าเฉลี่ย 2.85 ระดับคะแนน คือ ปานกลาง หลังการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ที่ 3.20 ระดับคะแนน คือ มาก

ด้านความเชื่อตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 พบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมของกลุ่มผู้ตอบด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ ด้านประพฤติประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น และด้านประพฤติตนให้เสมอตนเสมอปลาย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ที่ 2.92 ระดับคะแนน คือ ปานกลาง หลังการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ที่ 3.12 ระดับคะแนน คือ มาก

ด้านความเชื่อตามหลักธรรมหิริโอตตัปปะ พบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถามความเชื่อตามหลักธรรมหิริโอตตัปปะ ด้านการมีความละอายต่อบาป และ ด้านการมีความเกรงกลัวในผลของบาป ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยก่อนเข้าร่วม

กิจกรรมอยู่ที่ 3.30 ระดับคะแนน คือ มาก หลังการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ที่ 3.42 ระดับคะแนน คือ มาก

ด้านความเชื่อตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 พบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถามความเชื่อตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ด้านความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ด้านความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ด้านความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี และด้านการรู้จักวางเฉย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ที่ 2.82 ระดับคะแนน คือ น้อย หลังการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ที่ 3.02 ระดับคะแนน มากขึ้นกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธ

สรุปโดยภาพรวมการทดสอบสมมติฐาน ผลการทดสอบการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของหมู่บ้านจ๊กสาน พบว่า การพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธด้านความเชื่อตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ด้านการให้การเสียสละ ด้านการพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ ด้านประพฤติประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น และด้านประพฤติตนให้เสมอตบสมอบลายของกลุ่มจักรสาน หลังเข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = 3.12$) สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม ($\bar{x} = 2.92$) ด้านความเชื่อตามหลักธรรมหิริโอตตัปปะ ด้านการมีความละอายต่อบาป และ ด้านการมีความเกรงกลัวในผลของบาป ของกลุ่มจักรสาน หลังเข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = 3.30$) สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม ($\bar{x} = 3.42$) และด้านความเชื่อตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ด้านความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ด้านความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ด้านความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี และด้านการรู้จักวางเฉยของกลุ่มจักรสาน หลังเข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = 3.02$) สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม ($\bar{x} = 2.82$) ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ได้เห็นชัด แต่ไม่มีความแตกต่างตามนัยสำคัญที่ได้ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การพัฒนาจริยธรรมของกลุ่มจักรสานผู้ที่เคยประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา จะมีความเชื่อและปฏิบัติอยู่เสมอทำให้การรับรู้ธรรมไม่แตกต่างกัน

นอกจากนั้น ยังมีความเชื่อปัจจัยส่วนบุคคลจิตลักษณะเดิม ด้านลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตนของกลุ่มจักรสาน หลังเข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = 3.10$) สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม ($\bar{x} = 2.95$) ด้านความเชื่ออำนาจในตนของกลุ่มจักรสาน หลังเข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = 3.40$) สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม ($\bar{x} = 3.22$) และด้านสุขภาพจิตของกลุ่มจักรสานหลังเข้าร่วมกิจกรรม มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = 3.45$) สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม ($\bar{x} = 3.38$) ซึ่งจะเห็นได้ว่าการพัฒนาจริยธรรมลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน ความเชื่ออำนาจในตนและด้านสุขภาพจิต ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า กลุ่มจักรสาน โดยพื้นฐานของสภาพวิถีชีวิตเป็นผู้มีลักษณะมุ่งมั่นและมีความเชื่อในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดการพัฒนาคุณธรรมขึ้นภายใน รวมทั้งร่างกายและจิตใจมีสุขภาพจิตมั่นคงรับสภาพสภาวะอื่นๆที่มากกระทบได้ ดังนั้น พฤติกรรมการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนผลการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของหมู่บ้านจักษานจากตารางที่ 4.9 พบว่า ผลการทดสอบหลังเข้าร่วมกิจกรรมมีผลต่อความเชื่อตามหลักธรรมอิทธิบาท 4 ด้านมีใจรัก ด้านความพากเพียรทำ ด้านเอาจิตฝึกฝน และด้านใช้ปัญญาสอบสวน ของกลุ่มจักษาน หลังเข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$ = 2.82) สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม ($\bar{x}$ = 3.32) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านความเชื่อตามหลักธรรมพละ 5 ด้านความเชื่อในคุณความดี ด้านความเพียรพยายาม ด้านมีจิตใจจดจ่อตั้งมั่น ด้านการสำรวมจิตเป็นหนึ่งเดียว และด้านความรู้เห็นแจ้งตามสภาพที่เป็นจริงของกลุ่มจักษาน หลังเข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$ = 3.50) สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม ($\bar{x}$ = 2.72) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านความเชื่อตามหลักธรรมทิวฐัมมิกัตถประโยชน์ 4 ด้านความขยันหมั่นเพียร ด้านการรักษาทรัพย์ ด้านการเลือกคบคนดีเป็นมิตร และด้านการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงของกลุ่มจักษาน หลังเข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$ = 3.20) สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม ($\bar{x}$ = 2.85) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และปัจจัยส่วนบุคคลตามจิตลักษณะเดิม ด้านความเชื่อทางพุทธศาสนาของกลุ่มจักษาน หลังเข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$ = 3.20) สูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม ($\bar{x}$ = 2.72) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของกลุ่มจักษาน เป็นผู้มีความเพียรพยายามในการประสบความสำเร็จในหน้าที่อาชีพรงาน มีกำลังความเชื่อมั่นในการทำมาหากิน และยิ่งไปกว่านั้นยังมองเห็นคุณประโยชน์สูงสุดของการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าอย่างสมดุล ด้วยอาศัยหลักความเชื่อเชิงจริยธรรมและคุณธรรมตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น การพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของกลุ่มจักษาน จึงมีความสอดคล้องกับข้อสมมติฐานที่ตั้งไว้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สรุปโดยภาพรวมการประเมินโครงการ พบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถามการประเมินโครงการระดับมาก คือ 1) ภายหลังการผ่านการฝึกอบรมแล้วทำให้มีความรู้และเข้าใจ ในหลักธรรมอิทธิบาท 4 มากขึ้น 12) ภายหลังการผ่านการฝึกอบรมได้นำความรู้และเข้าใจ ในหลักธรรมพรหมวิหาร 4 มาใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงานจักสาน 3) ภายหลังการผ่านการฝึกอบรมแล้วทำให้มีความรู้และเข้าใจในหลักธรรมพละ 5 มากขึ้น 5) ภายหลังการผ่านการฝึกอบรมแล้วทำให้มีความรู้และเข้าใจในหลักธรรมทิวฐัมมิกัตถประโยชน์ 4 มากขึ้น 9) ภายหลังการผ่านการฝึกอบรมแล้วทำให้มีความรู้และเข้าใจ ในหลักธรรมหิริ-โอตตัปปะมากขึ้น 11) ภายหลังการผ่านการฝึกอบรมแล้วทำให้มีความรู้และ เข้าใจ ในหลักธรรมพรหมวิหาร 4 มากขึ้น 10) ภายหลังการผ่านการฝึกอบรมได้นำความรู้และเข้าใจ ใน หลักธรรมหิริ-โอตตัปปะ มาใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงานจักสาน 4) ภายหลังการผ่านการฝึกอบรมได้นำความรู้และเข้าใจในหลัก ธรรมพละ 5 มาใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงาน จักสาน 6) ภายหลังการผ่านการฝึกอบรมได้นำความรู้และเข้าใจในหลักธรรมทิวฐัมมิกัตถประโยชน์ 4 มาใช้ในชีวิตประจำวัน และการทำงานจักสาน 7) ภายหลังการผ่านการฝึกอบรมแล้วทำให้มีความรู้และเข้าใจ ในหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 มากขึ้น 8) ภายหลังการผ่านการฝึกอบรมได้นำความรู้และเข้าใจใน หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 มาใช้ในชีวิตประจำวัน และการทำงานจักสาน ตามลำดับ สรุปภาพรวมโครงการฝึกอบรมรูปแบบการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธ อยู่ในระดับมาก

5.2 อภิปรายผลงานวิจัย

ผลการวิจัยจากสมมติฐานที่ว่า สมาชิกกลุ่มจักสาน ภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมที่ได้รับการฝึกโปรแกรมการกระทำสาเหตุ ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมมีการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธมากขึ้นกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถาม 1)ด้านความเชื่อตามหลักธรรมอิทธิบาท 4 คือ ด้านมีใจรัก ด้านความพากเพียรทำ ด้านเอาจิตฝึกฝน และด้านใช้ปัญญาสอบสวน 2) ด้านความเชื่อตามหลักธรรมพละ 5 คือ ด้านความเชื่อในคุณความดี ด้านความเพียรพยายาม ด้านมีจิตใจจดจ่อตั้งมั่น ด้านการสำรวมจิตเป็นหนึ่งเดียว และด้านความรู้เห็นแจ้งตามสภาพที่เป็นจริง 3) ด้านความเชื่อตามหลักธรรมทิวฐัมมิกัตถประโยชน์ 4 คือ ด้านความขยันหมั่นเพียร ด้านการรักษาทรัพย์ ด้านการเลือกคบคนดีเป็นมิตร และด้านการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง 4)ด้านความเชื่อตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 คือ ด้านการให้การเสียสละ ด้านการพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ ด้านประพฤติประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น และด้านประพฤติตนให้เสมอตนเสมอปลาย 5)ด้านความเชื่อตามหลักธรรมหิริโอตตัปปะ คือด้านการมีความละอายต่อบาป และ ด้านการมีความเกรงกลัวในผลของบาป 6)ด้านความเชื่อตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 คือด้านความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ด้านความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ด้านความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี และด้านการรู้จักวาง

เฉย ซึ่งโดยภาพรวมทั้งหมดผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ที่ระดับคะแนนน้อย หลังการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ที่ระดับคะแนน มากขึ้นกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การพัฒนาจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องพัฒนาทั้ง 4 ด้านคือ ด้านร่างกาย สังคม อารมณ์และด้านสติปัญญา ซึ่งการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลจะอยู่ในเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพอาชีพและ/หรือรายได้ สามารถที่จะพัฒนาจริยธรรมให้เกิดขึ้นในตน เพื่อทำตนให้เป็นบุคคลที่มีคุณค่า มีศักดิ์ศรีทั้งต่อตนเองและผู้อื่น จะเห็นได้ว่าสมาชิกกลุ่มจักสาน หลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมที่ได้รับการฝึกโปรแกรมการกระทำสาเหตุแล้วมีการพัฒนาจริยธรรมเพิ่มขึ้น จึงสอดคล้องกันแนวคิดเชิงจริยธรรมพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)¹ ได้อธิบายความหมายของจริยธรรมว่า “ถ้าแยกพุทธธรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ สังฆธรรมส่วนหนึ่ง กับ จริยธรรมส่วนหนึ่ง แล้วกำหนดความหมายขึ้นใช้ในที่นี้โดยเฉพาะ โดยกำหนดให้สังฆธรรมเป็นส่วนแสดงสภาวะหรือรูปลักษณะตัวจริง และให้จริยธรรมเป็นฝ่ายข้อประพฤติปฏิบัติทั้งหมด ก็จะทำให้เห็นว่า สังฆธรรมในพระพุทธศาสนา ย่อมหมายถึงคำสอนที่เกี่ยวกับสภาวะของสิ่งทั้งหลายหรือธรรมชาติและความเป็นไปโดยธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย หรือกฎธรรมชาตินั้นเอง ส่วนจริยธรรมก็หมายถึงการถือเอาประโยชน์จากความรู้อย่างเข้าใจในสภาพและความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายหรือการรู้กฎธรรมชาติแล้วนำมาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์”

สอดคล้องกับแนวคิดของพนัส หันนาคินทร์² กล่าวว่า “จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติอันพึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองเกษมสุขขึ้นในสังคมและสมาชิกในสังคม การที่จะปฏิบัติให้เป็นไปเช่นนี้ได้ ผู้ปฏิบัติต้องรู้จักว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด ดังนี้ การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมจึงต้องประกอบกันทั้งความรู้สึทางใจและการปฏิบัติทากาย อันสอดคล้องกับความรู้สึทางจิต” และ

สอดคล้องกับแนวคิดของม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช³ กล่าวว่า “จริยธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่ควรประพฤติในการปลูกฝังจริยธรรม ควรจะคำนึงว่าสิ่งที่ควรประพฤตินั้นควรปฏิบัติในกรณีใดในสถานการณ์ใด ในโอกาสหรือเวลาใด เพื่อให้หลักจริยธรรมที่จะปลูกฝังนั้น

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม,(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2538) หน้า 10.

² พนัส หันนาคินทร์ การสอนค่านิยมและจริยศึกษา. โครงการตำรา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก. (2523) หน้า 48.

³ คึกฤทธิ์ ปราโมช. ม.ร.ว. หลักจริยธรรมที่ควรคำนึงถึงในการให้คำปรึกษา. วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร (2521) หน้า 3.

สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ ส่งเสริมให้บุคคลเป็นสมาชิกของสังคมที่กำลังพัฒนา ไม่ขัดต่อการพัฒนา และส่งเสริมให้การพัฒนาเป็นไปด้วยดียิ่งขึ้น”

สอดคล้องกับแนวความคิดของดวงเดือน พันธุมนาวิน¹ ให้ความหมายว่า “จริยธรรมเป็นความสำคัญของบุคคลในเรื่องความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด ความยุติธรรม และไม่ยุติธรรม ลักษณะพฤติกรรมของคนที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะมีคุณลักษณะประการใดประการหนึ่งคือ ลักษณะที่สังคมต้องการให้ในสมาชิกของสังคมนั้น ๆ เป็นการกระทำที่สังคมชมชอบ ให้การสนับสนุนผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่า เป็นการกระทำที่ถูกต้องเหมาะสม อีกประเภทหนึ่งเป็นลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้อยู่ในสมาชิกของสังคมนั้น เป็นการกระทำที่สังคมลงโทษ พยายามจำกัด และผู้กระทำพฤติกรรมนั้น ๆ ส่วนมากจะรู้สึกว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องไม่สมควร

สอดคล้องงานของโกศล มีคุณ² ทำการวิจัยเชิงทดลองฝึกอบรมการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและทักษะในการสวมบทบาทของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนชั้นประถมปีที่ 5 และ 6 จำนวน 191 คน จากโรงเรียน 3 แห่ง ในจังหวัดวัดราชบุรี และแบ่งนักเรียนเป็น 4 กลุ่ม เพื่อใช้วิธีการฝึกต่างกัน กลุ่มที่ 1 ได้รับการฝึกสวมบทบาทร่วมกับการฝึกการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม กลุ่มที่ 2 ได้รับการฝึกสวมบทบาทอย่างเดียว กลุ่มที่ 3 ได้รับการฝึกการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมอย่างเดียว กลุ่มที่ 4 เป็นกลุ่มควบคุมในการฝึกเหตุผลเชิงจริยธรรม โดยใช้วิธีเรียนด้วยตนเอง จากบทเรียนสำเร็จรูปประกอบกับวิธีการร่วมกิจกรรมกลุ่มในห้องเรียน ส่วนการฝึกสวมบทบาทใช้วิธีการร่วมกิจกรรมกลุ่มอย่างเดียว ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่ได้รับการฝึกเหตุผลเชิงจริยธรรม และฝึกสวมบทบาทมีลักษณะที่ฝึกสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างเด่นชัด โดยกลุ่มที่รับการฝึกสองด้านให้ผลเท่าเทียมกับกลุ่มฝึกด้านเดียว นอกจากนี้ยังพบว่า ความสามารถในการสวมบทบาทเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคล

¹ ดวงเดือน พันธุมนาวิน.จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา.กรุงเทพมหานคร.ไทยวัฒนาพานิช.2524 หน้า 2.

² โกศล มีคุณ. การวิจัยเชิงทดลองฝึกอบรมการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและทักษะในการสวมบทบาทของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปรินูญานิพนธ์ กศ.ด. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2524. (บทคัดย่อ).

สอดคล้องกับงานของรัชนีวรรณ ชูสถาน¹ ทำการวิจัยเรื่อง “เปรียบเทียบระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาพยาบาลที่ทำกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่างกัน คณะพยาบาลศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น” กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาพยาบาลระดับวิชาชีพ ชั้นปีที่ 1 และชั้นปีที่ 2 คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จำนวน 218 คน โดยใช้แบบสอบถาม 3 ตอน ตอนที่หนึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับชั้นปี เพศ อายุ ฐานะ เศรษฐกิจของครอบครัว และการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เสริมหลักสูตร ตอนที่สองเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูแบบรักและใช้เหตุผล ตอนที่สามเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ผลการวิจัย พบว่า นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 และปีที่ 2 มีระดับขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมส่วนใหญ่อยู่ในขั้นที่ 5 ซึ่งจัดว่าเป็นพัฒนาการทางจริยธรรมในระดับสูง นักศึกษาพยาบาลทั้ง 2 ชั้น ที่มีระดับพื้นฐานจริยธรรมสูงกว่าเกณฑ์และต่ำกว่าเกณฑ์ ที่ทำกิจกรรมเสริมหลักสูตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) แสดงว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตรช่วยพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

สอดคล้องกับงานของศิริพร คูภิรมย์² ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งสอนด้วยกิจกรรมคัดสรรกับกิจกรรมตามแผนการสอนปกติ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 30 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 15 คน และกลุ่มควบคุม 15 คน กลุ่มทดลองได้รับการสอนด้วย เกม กรณีตัวอย่างและบทบาทสมมติ โดยสอนครั้งละ 4 คาบ คาบละ 20 นาที รวมทั้งหมด 14 ครั้ง ผลการวิจัยปรากฏว่า หลังการทดลองกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากการศึกษาและงานวิจัยนี้พบว่า รูปแบบการเข้าร่วมกิจกรรมที่ได้รับการฝึกโปรแกรมการกระทำสาเหตุ สอนการประยุกต์ใช้หลักธรรมความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยผ่านกระบวนการกลุ่มที่มีการพูดคุย แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน อันมีผู้นำกลุ่มหรือผู้ดำเนินกิจกรรมเป็นผู้เอื้อเฟื้อในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเป็นผู้สรุปการเรียนรู้

¹ รัชนีวรรณ ชูสถาน. เปรียบเทียบระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาพยาบาลที่ทำกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่างกัน คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพยาบาลศาสตรสาธารณสุข บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.2531. (บทคัดย่อ).

² ศิริพร คูภิรมย์.การเปรียบเทียบความสามารถในการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่หก ซึ่งสอนด้วยกิจกรรมคัดสรรกับกิจกรรมตามแผนการสอนปกติ. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527. (บทคัดย่อ).

สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสอนรูปแบบการพัฒนาจริยธรรมทางพุทธศาสนาได้ เพราะเมื่อพิจารณาจากผลคะแนนของกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ได้รับการฝึกโปรแกรมการกระทำสาเหตุ ที่ผู้วิจัยได้ออกแบบปรากฏว่ามีผลคะแนนเพิ่มขึ้น

กิจกรรมการฝึกโปรแกรมการกระทำสาเหตุที่ผู้วิจัยได้ออกแบบนี้ ยังเป็นการสอนการใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิตทุกขณะจิตและมีสติอยู่ตลอดเวลาทุกลมหายใจที่ได้มีการวางกิจกรรมที่สอดคล้องกันตั้งแต่กิจกรรมที่ 1 ถึงกิจกรรมที่ 6 คือ เบื้องต้นก่อนการดำเนินกิจกรรมจะเป็นกิจกรรมที่ทำความรู้จักคุ้นเคยระหว่างผู้เข้าร่วมกิจกรรม ยังเป็นการตรวจสอบความพร้อมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม พร้อมการชี้แจงสาระสำคัญของชุดกิจกรรม และข้อตกลงร่วมกันในการปฏิบัติระหว่างความร่วมมือกิจกรรม กิจกรรมเบื้องต้นคือ กิจกรรมศีลสัมพันธ์ กิจกรรมกัลยาณมิตร กิจกรรมธรรมชาติของชีวิต นอกจากนั้นสุดท้ายของการดำเนินกิจกรรม มีการประเมินสรุปหลักพุทธธรรมทั้งหมด เพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมสามารถนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม ได้แก่ กิจกรรมธรรมะเพื่อชีวิต และกิจกรรมเจริญสติเพื่อความงอกงาม ได้มีการจัดวางกิจกรรมเป็น 3 ช่วง ดังนี้

การจัดวางกิจกรรมช่วงแรกเป็นกิจกรรม ที่มุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับรู้การประสบความสำเร็จในชีวิตตามแนวทางหลักธรรมอริยบท 4 คือ ด้านมีใจรัก ความพากเพียรทำ เอาใจใส่รักใคร่ ด้านใช้ปัญญาสอบสวน และ ด้านความเชื่อตามหลักธรรมพละ 5 คือ ด้านความเชื่อในคุณความดี ด้านความเพียรพยายาม ด้านมีจิตใจจดจ่อตั้งมั่น ด้านการสำรวมจิตเป็นหนึ่งเดียว และด้านความรู้เห็นแจ้งตามสภาพที่เป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาจริยธรรมที่ส่งเสริมความสำเร็จในหน้าที่การงานทุกอย่าง คือ *กิจกรรมพลังสามัคคี พลังแห่งความสำเร็จ*

กิจกรรมช่วงที่สองนั้น จะเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้เข้าใจในการดำเนินชีวิต มีความตระหนักรู้ความดีความชั่ว การใช้ชีวิตให้พอเพียงตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยกิจกรรมใช้ฐานหลักธรรมด้านความเชื่อตามหลักธรรมทวิญญมมิกัตถกประโยชน์ 4 คือ ด้านความขยันหมั่นเพียร ด้านการรักษาทรัพย์ ด้านการเลือกคบคนดีเป็นมิตร และด้านการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงและด้านความเชื่อตามหลักธรรมหิริโอตตัปปะ คือ ด้านการมีความละอายต่อบาป และ ด้านการมีความเกรงกลัวในผลของบาป เพื่อเป็นการสำรวจความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตมีการประกอบอาชีพจรรยาที่สุจริตอันจะนำไปสู่การมีอยู่มีกินอย่างสุขสมบูรณ์ คือ *กิจกรรมสู้แล้วรวย*

ช่วงสุดท้ายของการจัดวางกิจกรรมนั้น จะเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ลดตัวตน (อนัตตา คือ ไม่มีตัวตน) ปล่อยวาง ไม่ยึดติด และปลดปล่อย เพื่อเป็นการฝึกเตรียมตัวปล่อยวาง ใคร่ครวญสิ่งสำคัญในชีวิต และให้มีประสบการณ์การเป็นผู้ให้ การเป็นผู้มีจิตอาสาและการเสียสละเพื่อผู้อื่น โดยผ่านกระบวนการหลักธรรมด้านความเชื่อตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 คือ ด้านการให้การเสียสละ ด้านการพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ ด้านประพฤติประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น และด้านประพฤติตนให้เสมอตนเสมอปลายและด้านความเชื่อตาม

หลักธรรมพรหมวิหาร 4 คือด้านความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ด้านความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ด้านความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี และด้านการรู้จักวางเฉย เพื่อเป็นการพัฒนาความเป็นผู้มีภาวะผู้นำ ที่เอื้อต่อการพัฒนาศูนย์เครือข่ายหมู่บ้านจักสาน คือ กิจกรรมการแบ่งปัน และ กิจกรรมการพัฒนาภาวะผู้นำ

สรุปผลในการดำเนินกิจกรรมโปรแกรมการกระทำสาเหตุ ของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมมีการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธมากขึ้นกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถามสูงมากขึ้นทุกด้าน อาจเป็นเพราะว่า กิจกรรมโปรแกรมการกระทำสาเหตุมีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้กลุ่มตัวอย่างหมู่บ้านจักสานเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามเหตุปัจจัยของกิจกรรมที่ได้วางเงื่อนไข ในการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมไว้แล้ว ซึ่งสอดคล้องกับงานของแก่นคุณ วิเศษการ¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลของกิจกรรมแนะแนวแบบกลุ่มเพื่อพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จังหวัดขอนแก่น จำนวน 32 คน แบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 16 คน กลุ่มทดลองได้รับกิจกรรมแนะแนวแบบกลุ่มสัปดาห์ละ 3 ครั้ง ครั้งละ 50 นาที เป็นเวลาติดต่อกัน 4 สัปดาห์ รวม 12 ครั้ง โดยใช้กิจกรรมแนะแนวแบบกลุ่ม ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับกิจกรรมตามปกติที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจัดให้ ผลการวิจัยปรากฏว่า เยาวชนในกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น หลังจากได้รับกิจกรรมแนะแนวแบบกลุ่ม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 ส่วนเยาวชนในกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่แตกต่างกับเยาวชนในกลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแต่พบว่าในกลุ่มทดลอง มีการเปลี่ยนขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น 1 คน

และสอดคล้องกับงานของ ฉลวยศรี มีใจเย็น² ได้ทำการวิจัยเรื่อง การทดลองใช้การแสดงบทบาทสมมติเพื่อพัฒนาจริยธรรมด้านความกตัญญูทวดเทวีของเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนไทยนิยมสงเคราะห์ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2526 จำนวน 30 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 15 คน และกลุ่มควบคุม 15 คน กลุ่มทดลองได้รับการสอนโดยใช้การแสดงบทบาท

¹ แก่นคุณ วิเศษการ. ผลของกิจกรรมแนะแนวแบบกลุ่มเพื่อพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2539. (บทคัดย่อ).

² ฉลวยศรี มีใจเย็น. การทดลองใช้การแสดงบทบาทสมมติเพื่อพัฒนาจริยธรรมด้านความกตัญญูทวดเทวีของเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2526 (บทคัดย่อ).

สมมติ ส่วนกลุ่มควบคุมเรียนรู้จากการสอนปกติ ผลการวิจัยปรากฏว่า นักเรียนในกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ มีการพัฒนาจริยธรรมด้านความกตัญญูทวดที่สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ

สอดคล้องกับงานของ กรองแก้ว สาธุสนธิ¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลของการใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาความเสียสละของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนมวกเหล็กวิทยา จังหวัดสระบุรี กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนมวกเหล็กวิทยา อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี ประจำปีการศึกษา 2528 จำนวน 24 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 12 คน และกลุ่มควบคุม 12 คน โดยกลุ่มทดลองพัฒนาความเสียสละโดยใช้กิจกรรมกลุ่ม ส่วนกลุ่มควบคุมพัฒนาความเสียสละโดยการให้ข้อเสนเทศ ผลการวิจัยปรากฏว่า หลังการฝึกกิจกรรม นักเรียนในกลุ่มทดลองที่พัฒนาความเสียสละโดยใช้กิจกรรมกลุ่ม มีความเสียสละสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนในกลุ่มควบคุมที่พัฒนาความเสียสละโดยการให้ข้อเสนเทศมีความเสียสละสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อเปรียบเทียบความเสียสละของนักเรียนในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมภายหลังการทดลอง นักเรียนในกลุ่มทดลองที่ได้รับการฝึกด้วยโปรแกรมกิจกรรมกลุ่ม มีความเสียสละสูงกว่านักเรียนในกลุ่มควบคุมที่ได้รับข้อเสนเทศอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ

สอดคล้องกับงานของ อติศักดิ์ ภูมิรัตน์² ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลของการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อเจตคติเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองงา ตำบลพันชาลี อำเภอสว่างทอง จังหวัดพิษณุโลก ปีการศึกษา 2534 จำนวน 30 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 15 คน และกลุ่มควบคุม 15 คน กลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มตามโปรแกรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นเวลา 6 สัปดาห์ สัปดาห์ละครั้ง ครั้งละ 50 นาที รวม 12 ครั้ง ผลการวิจัยปรากฏว่า นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีเจตคติเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ สูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

การพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธ เป็นชุดกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต กลุ่มตัวอย่างของหมู่บ้านจ๊กสาน ยังมีจุดเด่นในเรื่องของการออกแบบกิจกรรมเพราะกิจกรรมทั้งหมด 9 กิจกรรม ได้ออกแบบ เป็นกิจกรรม คือ มีวัตถุประสงค์ มีสาระสำคัญ ทักษะที่จำเป็นของผู้นำ

¹ กรองแก้ว สาธุสนธิ, ผลการใช้กิจกรรมกลุ่ม เพื่อพัฒนาความเสียสละของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1โรงเรียนมวกเหล็กวิทยา จังหวัดสระบุรี .บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529. (บทคัดย่อ).

² อติศักดิ์ ภูมิรัตน์. ผลของการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อเจตคติเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก. 2535. (บทคัดย่อ).

กลุ่ม เพื่อผู้ที่สนใจที่จะเลือกนำกิจกรรมที่เหมาะสมตามสถานที่เวลาไปใช้ รวมไปถึงการเตรียมอุปกรณ์ การจัดสถานที่ในแต่ละกิจกรรม และยังได้บอกตารางเวลาในการดำเนินกิจกรรมแต่ละขั้นตอนเพื่อให้ผู้นำกลุ่มที่ยังไม่เคยนำกลุ่มในรูปแบบกิจกรรมลักษณะนี้ ได้เป็นแนวทางในการนำกิจกรรมไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด อีกด้วย

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำกิจกรรมไปใช้

- 1) ผู้ที่ต้องการนำชุดกิจกรรมไปใช้ในการดำเนินกิจกรรม ควรมีการศึกษาวัตถุประสงค์ สำคัญ และขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมให้มีความเข้าใจ เพื่อประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมนี้
- 2) ผู้ที่นำชุดกิจกรรมไปใช้ ควรดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มที่มีขนาดเล็ก เล็กก่อน เพื่อง่ายต่อการดำเนินกิจกรรมและง่ายต่อการจัดการกลุ่ม
- 3) อุปกรณ์/สถานที่ที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรม ผู้ที่นำกิจกรรมไปใช้ควรประยุกต์ใช้ ควรปรับให้เหมาะสมตามที่สถานที่และเงื่อนไขของสถานที่นั้นๆ

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการติดตามผลที่เกิดจากเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มตัวอย่างเป็นระยะ เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพชุดกิจกรรมนี้ยิ่งขึ้น
- 2) ควรมีการศึกษาและออกแบบกิจกรรมในหัวข้อธรรมต่างๆ เช่น หลักวิปัสสนา กัมมัฏฐาน เป็นต้น เพื่อประยุกต์ใช้ต่อการศึกษาหลักธรรมมีระดับที่สูงขึ้น
- 3) ควรมีการนำชุดกิจกรรมนี้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดการเผยแพร่มากยิ่งขึ้น